

ΘΕΩΡΙΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ Β' ΛΥΚΕΙΟΥ

Αφηγηματικές τεχνικές

Ο τύπος του αφηγητή: Ομοδιηγητικός - Ετεροδιηγητικός

Η οπτική γωνία: Εσωτερική - Εξωτερική

Η εστίαση: Μηδενική - Εσωτερική - Εξωτερική

Ο χρόνος της αφήγησης: ευθύγραμμος - αναδρομικός - προλητικός - επιτάχυνση - επιβράδυνση - παράλειψη - in media res

Οι αφηγηματικοί τρόποι: διήγηση - περιγραφή - διάλογος - σχόλια - πλάγιος λόγος - μονόλογος - εγκιβωτισμός

Τα πρόσωπα της αφήγησης: α' πρόσωπο - β' πρόσωπο - γ' πρόσωπο

Το ύφος της αφήγησης

Ομοδιηγητικός: Συμμετέχει στην ιστορία είτε ως ήρωας είτε ως παρατηρητής.

Ετεροδιηγητικός: Δεν συμμετέχει στην ιστορία που διηγείται.

Εσωτερική οπτική γωνία: Ο αφηγητής είναι ένας από τους ήρωες της ιστορίας και αφηγείται μόνο όσα εμπίπτουν στην αντίληψή του.

Εξωτερική οπτική γωνία: Ο αφηγητής βρίσκεται έξω από την υπόθεση και αφηγείται σε τρίτο πρόσωπο.

Μηδενική: Ο αφηγητής είναι παντογνώστης. Βρίσκεται έξω από τη δράση της ιστορίας και γνωρίζει περισσότερα από τους ήρωες. Γνωρίζει τις ενδόμηχες σκέψεις και τα συναισθήματά τους.

Εσωτερική: Ο αφηγητής ξέρει όσα και τα πρόσωπα.

Εξωτερική: Ο αφηγητής ξέρει λιγότερα από τα πρόσωπα. Συχνά είναι και ο ίδιος ένας από τους ήρωες της ιστορίας.

Ο χρόνος της ιστορίας:

Ο χρόνος στον οποίο συνέβησαν τα γεγονότα που παρουσιάζονται.

Ο χρόνος της αφήγησης - Δηλώνει το πώς αξιοποιείται ο χρόνος στη διαδικασία της αφήγησης:

Ευθύγραμμος (όταν ακολουθεί τη φυσική σειρά των γεγονότων)

Με αναδρομές (όταν γίνονται αναδρομές στο παρελθόν)

Με προλήψεις (όταν γίνονται πρόδρομες αφηγήσεις για το μέλλον)

Επιτάχυνση (ο χρόνος κυλά γρηγορότερα απ' ότι στην πραγματικότητα)

Επιβράδυνση (ο χρόνος κυλά πιο αργά απ' ότι στην πραγματικότητα)

Παράλειψη (λείπουν χρονικά τμήματα)

Ξεκινά από την αρχή της υπόθεσης

Ξεκινά από τη μέση της υπόθεσης (in media res)

Διήγηση:

Πρωθεί την εξέλιξη του μύθου.

Περιέχει κίνηση στον χρόνο.

Περιγραφή:

Δίνει στο κείμενο ζωντάνια, αμεσότητα, παραστατικότητα.

Στατική περιγραφή τοπίων, τόπων και προσώπων.

Διάλογος:

Δίνει στο κείμενο ζωντάνια και θεατρικότητα.

Σχόλια:

Εμβαθύνει στις απόψεις του συγγραφέα.

Ελεύθερος Πλάγιος λόγος:

Δίνει στο κείμενο ζωντάνια.

Εσωτερικός μονόλογος:

Δημιουργεί εξομολογητικό ύφος.

Εγκιβωτισμένη αφήγηση:

Μια δευτερεύουσα ιστορία που παρουσιάζεται στο πλαίσιο της κύριας αφήγησης.

Αφήγηση σε πρώτο πρόσωπο:

Ο αφηγητής μιλά σε α' ενικό → Δίνει στο κείμενο εξομολογητικό ύφος. Η αφήγηση αφορά ένα προσωπικό βίωμα του αφηγητή.

Ο αφηγητής μιλά σε α' πληθυντικό → Ταυτιζόμαστε με τον αφηγητή.

Αφήγηση σε δεύτερο πρόσωπο:

Ο αφηγητής μιλά σε β' ενικό → Δίνει στο κείμενο αμεσότητα. Ο αφηγητής προσπαθεί να μας κινητοποιήσει.

Ο αφηγητής μιλά σε β' πληθυντικό → Ο αφηγητής αποστασιοποιείται από αυτά που λέει.

Αφήγηση σε τρίτο πρόσωπο:

Ο αφηγητής μιλά σε γ' ενικό/πληθυντικό → Ο αφηγητής είναι συνήθως παντογνώστης. Κρατάει ουδέτερη στάση απέναντι στα γεγονότα.

ΥΦΟΣ

Λιτό: χωρίς πολλά σχήματα λόγου, κυριαρχία παρατακτικής σύνδεσης, ουσιαστικών και ρημάτων, χωρίς πολλούς προσδιορισμούς.

Οικείο: χρήση απλού καθημερινού λεξιλογίου, α' και β' προσώπου.

Ζωντανό: πλήθος εικόνων, παραδειγμάτων, ευθέος λόγου, ενεργητικής σύνταξης.

Λυρικό: συνυποδηλωτική χρήση της γλώσσας, συναισθηματικές εκφράσεις.

Επιτηδευμένο: πομπώδες λεξιλόγιο, λόγιες λέξεις, στομφώδεις εκφράσεις.

Εναργές: ακρίβεια, σαφήνεια στα νοήματα.

Επίσημο: παθητική σύνταξη, λόγιες λέξεις, τριτοπρόσωπος λόγος.

Χαλαρό: συνειρμική γλώσσα, επαναλήψεις, προφορικός τόνος, απλοί συλλογισμοί.

Χιουμοριστικό: Ευτράπελες λέξεις, παιχνιδιάρικη διάθεση.

Σαρκαστικό: Ειρωνεία, χρήση αποσιωπητικών και εισαγωγικών.

Εξομολογητικό: πρωτοπρόσωπη αφήγηση, παρελθοντικοί χρόνοι, συναισθηματικές εκφράσεις.

Διδακτικό: πλήθος πληροφοριών, ηθικό δίδαγμα.

Σχήματα λόγου

Όσα αφορούν τη σημασία λέξεων ή φράσεων:

Μεταφορά

Όταν η σημασία μιας λέξης μεταφέρεται σε μια άλλη.

Π.χ. Ο χειμώνας της ζωής.

Παρομοίωση

Όταν συγκρίνουμε δύο έννοιες.

Π.χ. Ωραίος σαν θεός.

Αντίθεση

Όταν παρατίθενται δύο έννοιες με εντελώς αντίθετη σημασία.

Π.χ. Και πολλά τα λιόδεντρα / αλλά λίγο το νερό

Οξύμωρο

Όταν παρατίθενται δύο έννοιες αντιφατικές όπου η μια αποκλείει την άλλη.

Π.χ. ελεύθεροι πολιορκημένοι

Προσωποποίηση

Όταν αποδίδονται ανθρώπινες ιδιότητες σε άψυχα ή ζώα.

Π.χ. Κλαίνει τα δέντρα, κλαίνει, κλαίνει τα βουνά.

Κλιμακωτό

Η κλιμάκωση της έντασης με μια σειρά ενεργειών.

Π.χ. "Τον έδεσαν χειροπόδαρά" μας λέει / "τον έριξαν χάμω και τον έγδαραν / τον έσυραν παράμερα τον καταξέσκισαν / απάνω στους αγκαθερούς ασπάλαθους / και πήγαν και τον πέταξαν στον Τάρταρο κουρέλι".

Υπερβολή

Όταν μια κατάσταση μεγαλοποιείται.

Π.χ. Στο έμπα χίλιους έκοψε, στο έβγα δυο χιλιάδες.

Ρητορικές ερωτήσεις

Όταν ρωτάμε όχι για να ζητήσουμε μια πληροφορία αλλά για να τονίσουμε αυτό που θέλουμε να πούμε.

Π.χ. Το λες αλήθεια;

Μετωνυμία

Όταν το όνομα του δημιουργού χρησιμοποιείται αντί για το δημιούργημα, αυτό που περιέχει αντί για το περιεχόμενο, το αφηρημένο αντί για το συγκεκριμένο, το αποτέλεσμα αντί για την αιτία κ.ο.κ.

Π.χ. Όλος ο Όμηρος είναι γεμάτος από λαογραφικά στοιχεία της εποχής. (αντί: η Ιλιάδα και η Οδύσσεια)

Λιτότητα

Όταν μια λέξη εκφράζεται από την αντίθετή της μαζί με άρνηση.

Π.χ. Σήμερα ξόδεψα όχι και λίγα (ενν. πολλά)

Ειρωνεία

Όταν αντιστρέφεται το νόημα των λέξεων για να εκφραστεί χλευασμός ή απλώς το αστείο.

Π.χ. Τι ωραία! (ενν. Τι άσχημα)

Ευφημισμός

Όταν μια λέξη με καλή σημασία χρησιμοποιείται για την ονομασία μιας άλλης κακής.

Π.χ. Ειρηνικός ωκεανός (ενώ δεν είναι ποτέ πραγματικά ειρηνικός)

Κατεξοχήν

Όταν η σημασία μιας λέξης περιορίζεται για να εκφράσει κάτι συγκεκριμένο.

Π.χ. Η Πόλη (ενν. η Κωνσταντινούπολη)

Αλληγορία

Μια μεγάλη μεταφορά που δεν εκτείνεται σε μια λέξη αλλά σε μια φράση.

Π.χ. Τ' άσπρισε τα γένια του ο Αϊ-Νικόλας (αντί: χιόνισε του Αγίου Νικολάου)

Έμφαση

Όταν τοποθετούμε κάποιες λέξεις σε τέτοια θέση μέσα στην πρόταση ώστε να τονίζονται.

Π.χ. Ω, κακό που με βρήκε μεγάλο! (αντί: Ω, μεγάλο κακό που με βρήκε!)

Συνεκδοχή

Όταν μια λέξη δεν σημαίνει αυτό που φαίνεται αλλά κάτι άλλο σχετικό.

Π.χ. Πάρε το μάτι του αϊτού και τ' αλαφιού το πόδι. (αντί: πάρε την εξυπνάδα και την ταχύτητα)

Σχήμα αδυνάτου

Όταν δημιουργείται ένας υποθετικός λόγος αντίθετος του πραγματικού για να τονιστεί ότι ποτέ δεν θα γίνει κάτι.

π.χ. Αν τρέμουν τ' άγρια βουνά, να τρέμει το γιοφύρι, / κι αν πέφτουν τ' άγρια πουλιά, να πέφτουν οι διαβάτες.

Όσα αφορούν τη θέση των λέξεων:

Ασύνδετο

Όταν προτάσεις ή όροι πρότασης μπαίνουν ο ένας δίπλα στον άλλο χωρίς σύνδεσμο, με κόμμα.

Π.χ. Αργά ντυθεί, αργά αλλαχτεί, αργά να πάει το γιόμα

Πολυσύνδετο

Όταν πολλές προτάσεις ή όροι πρότασης συνδέονται μεταξύ τους με το «και» (ή άλλους συμπλεκτικούς συνδέσμους)

Π.χ. κι οι εν Μηδία, κι οι εν Περσίδι, κι όσοι άλλοι.

Κύκλος

Όταν μια περίοδος, πρόταση, στροφή ή και ολόκληρο κείμενο, αρχίζει και τελειώνει με την ίδια λέξη ή πρόταση.

π.χ. Δέν τραγουδῶ, παρά γιατί μ' ἀγάπησες / στά περασμένα χρόνια. / Καί σέ ἥλιο, σέ καλοκαιριοῦ προμάντεμα / καί σέ βροχή, σέ χιόνια, / δέν τραγουδῶ παρά γιατί μ' ἀγάπησες.

Παρήχηση

Όταν ένας συγκεκριμένος φθόγγος επαναλαμβάνεται σε μια φράση.

Π.χ. τυφλὸς τὰ τ' ὦτα τὸν τε νοῦν τὰ τ' ὄμματ' εἶ

Υπερβατό

Όταν μία ή περισσότερες λέξεις παρεμβάλλονται ανάμεσα σε δύο λέξεις που έχουν στενή λογική σχέση μεταξύ τους,

π.χ. Αυτή η χώρα που τη λούζει ο ήλιος 360 μέρες τον χρόνο δεν αξιοποιεί τη ηλιακή ενέργεια.

Πρωθύστερο

Μια λέξη ή έννοια μπαίνει δεύτερη ενώ λογικά και χρονικά προηγείται.

π.χ. Τέλος κι αρχήν η μνήμη εδώ δεν έχει. (αντί: αρχήν και τέλος η μνήμη εδώ δεν έχει)

Αναστροφή

Όταν ανατρέπεται η φυσική σειρά των λέξεων για να αποκτήσει ο λόγος ζωντάνια.

π.χ. και των μαλλιών / της τ' ωραίο πλήθος / πάνω στο στήθος λάμπει ξανθό. (αντί: και το ωραίο πλήθος των μαλλιών της λάμπει ξανθό πάνω στο στήθος)

Χιαστό

Όταν έχουμε δύο ζευγάρια εννοιών όπου η πρώτη αντιστοιχεί με την τελευταία και η δεύτερη με την τρίτη.

Π.χ. Όταν σε βλέπω χαίρομαι, λυπούμαι όταν σε χάνω.

Παρονομασία

Όταν λέξεις ομόηχες ή συγγενείς ετυμολογικά μπαίνουν κοντά η μια στην άλλη.

Π.χ. Να 'μουν κλέφτης να τα κλέψω / κουρσευτής να τα κουρσέψω.

Ομοιοτέλευτο

Όταν στο τέλος προτάσεων ή περιόδων υπάρχουν λέξεις με την ίδια κατάληξη.

Π.χ. Τον πύργο πύργο πάει και γυροβολάει.

Όσα αφορούν τη γραμματική συμφωνία των λέξεων

Έλξη

Όταν ένας όρος μιας πρότασης «έλκεται» από τον όρο μιας άλλης πρότασης και έχει εκείνου τη συντακτική και γραμματική δομή.

Π.χ. Τιμούμε όλους όσους αγωνίστηκαν (αντί: Τιμούμε όλους όσοι αγωνίστηκαν, γιατί το όσοι είναι υποκείμενο στο ρήμα αγωνίστηκαν)

Κατά το νοούμενο

Όταν η σύνταξη ακολουθεί το νόημα και όχι τους συντακτικούς κανόνες.

Π.χ. Ο κόσμος χτίζουν εκκλησιές, χτίζουν και μοναστήρια.

Σύμφυση

Όταν αναμειγνύονται δύο συντάξεις

Π.χ. Ο Απρίλης με τον Έρωτα χορεύουν και γελούν. (Σύνταξη 1: ο Απρίλης και ο Έρωτας χορεύουν... Σύνταξη 2: ο Απρίλης χορεύει με τον έρωτα)

Ανακόλουθο

Όταν υπάρχει συντακτική ανακολουθία ενός όρου με έναν επόμενο.

Π.χ. Εγώ δε με μέλλει (αντί: εμένα δε με μέλει)

Καθ' όλον και μέρος

Όταν ένα διαιρεμένο σύνολο δεν εκφράζεται με γενική διαιρετική ή εμπρόθετο αλλά ομοιόπτητα με τον όρο που προσδιορίζει.

Π.χ. Τρία κομμάτια σύννεφα στον Όλυμπο, στη ράχη (αντί: στου Όλυμπου)

Υπαλλαγή

Όταν ο επιθετικός προσδιορισμός μιας γενικής κτητικής γίνεται επιθετικός προσδιορισμός στο όνομα που προσδιορίζει η γενική.

Π.χ. Τ' αντρειωμένα κόκαλα ξεθάψτε του γονιού σας. (αντί: ξεθάψτε τα κόκαλα του αντρειωμένου γονιού σας.)

Πρόληψη

Όταν το υποκείμενο της δευτερεύουσας μπαίνει προληπτικά ως αντικείμενο της κύριας.

Π.χ. Για δέστε τον αμάραντο σε τι βουνό φυτρώνει (αντί: για δέστε σε τι βουνό φυτρώνει ο αμάραντος)

Αποστροφή

Όταν ενώ το κείμενο χρησιμοποιεί γ' ενικό/πληθυντικό ή α' ενικό/πληθυντικό πρόσωπο ξαφνικά απευθύνεται ο συγγραφέας-αφηγητής απευθύνεται στον ήρωα στο β' ενικό για να δώσει θεατρικότητα.

π.χ. Είπε (υποκ. ο Πάτροκος) κι ευθύς εχύθηκε (ο Πάτροκος) στον ήρωα Κεβριόννη, την ορμή είχε (ο Πάτροκος) λιονταριού [...] με τέτοια λύσσα , Πάτροκλε, του εχύθηκες επάνω.

Όσα αφορούν την πληρότητα του λόγου

1. Έλλειψη ή βραχυλογία

Όταν παραλείπονται λέξεις που μπορούν να εννοηθούν:

Σχήμα από κοινού

Όταν παραλείπεται μια λέξη ή πρόταση για να μην επαναληφθεί αυτούσια.

Π.χ. Ο Παύλος είναι ψηλός, ο Γιάννης δεν είναι (ενν. ψηλός)

Σχήμα εξ αναλογίας

Όταν παραλείπεται μια λέξη ή πρόταση που εννοείται περίπου ίδια από τα προηγούμενα.

Π.χ. Αυτό το πρόβατο μοιάζει με τα δικά μας. (ενν. πρόβατα)

Ζεύγμα

Όταν δύο προσδιορισμοί (συνήθως αντικείμενα) αποδίδονται στο ίδιο ρήμα, ενώ Δεν αφορούν το ίδιο ρήμα.

Π.χ. Πάει να ποτίσει τ' άλογο κρύο νερό και δροσερό χορτάρι. (ενν. και να το ταΐσει δροσερό χορτάρι)

Αποσιώπηση

Όταν διακόπτεται ο λόγος και μπαίνουν αποσιωπητικά.

Π.χ. Η Μοσχούλα είχε πέσει αρτίως εις το κύμα γυμνή, κ' ελούετο...

2. Πλεονασμός

Όταν ένα νόημα εκφράζεται με περισσότερες λέξεις απ' ότι χρειάζεται:

Επανάληψη

Όταν η ίδια λέξη ή έκφραση επαναλαμβάνεται αυτούσια για να τονιστεί το νόημά της.

Π.χ. Γοργά ντύσου, γοργά άλλαξε, γοργά να πας το γιόμα / γοργά να πας και να διαβείς της Άρτας το γιοφύρι

Άρση - Θέση

Όταν πρώτα λέγεται τι δεν είναι και μετά τι είναι.

Π.χ. Εγώ δεν είμαι Τούρκος ουδέ Κόνιαρος / είμαι καλογεράκι απ' ασκηταριό.

Εκ παραλλήλου

Όταν μια έννοια εκφράζεται ταυτόχρονα και θετικά και αρνητικά.

Π.χ. Με ξέχασαν όλοι, κανείς δε με θυμάται.

Περίφραση

Όταν μια έννοια αποδίδεται με δύο ή περισσότερες λέξεις.

Π.χ. ο Σταγειρίτης φιλόσοφος (αντί: ο Αριστοτέλης)

Ένα με δύο

Όταν μια έννοια εκφράζεται με δύο λέξεις που συνδέονται με το «και».

Π.χ. Αστροπελέκι και φωτιά να πέσει στις αυλές σας.

Αναδίπλωση

Όταν η τελευταία λέξη ή φράση μιας πρότασης επαναλαμβάνεται στην αρχή της επόμενης.

Π.χ. Αν πέσουνε στον ποταμό / ο ποταμός θα στύψει.

Επαναφορά

Όταν δύο ή περισσότερες προτάσεις αρχίζουν με την ίδια λέξη.

Π.χ. Πάντα πάντα περνάς τη φωτιά για να φτάσεις τη λάμψη / Πάντα πάντα τη λάμψη περνάς

Υποφορά και ανθυποφορά

Όταν η ερώτηση (υποφορά) ακολουθείται από την απάντηση (ανθυποφορά).

Π.χ. Αχός βαρύς ακούγεται, πολλά τουφέκια πέφτουν. / Μήνα σε γάμο ρίχνονται, μήνα σε χαροτόπι; / Ουδέ σε γάμο ρίχνονται ουδέ σε χαροκόπι.

Αναφώνηση

Όταν χρησιμοποιείται μια επιφωνηματική λέξη για να τονίσει τη συναισθηματική κατάσταση του συγγραφέα ή του ήρωα.

Π.χ. Αχ! Αν ήξερα τότε τι με περίμενε.

Σχήμα των τριών

Όταν χρησιμοποιείται ασύνδετο σχήμα με 3 μέρη. (Κυρίως στην παραδοσιακή ποίηση)

π.χ. Και μη στοιχειώσετε ορφανό, μη ξένο, μη διαβάτη.

π.χ. Αργά ντυθεί, αργά αλλαχτεί, αργά να πάει το γιόμα.